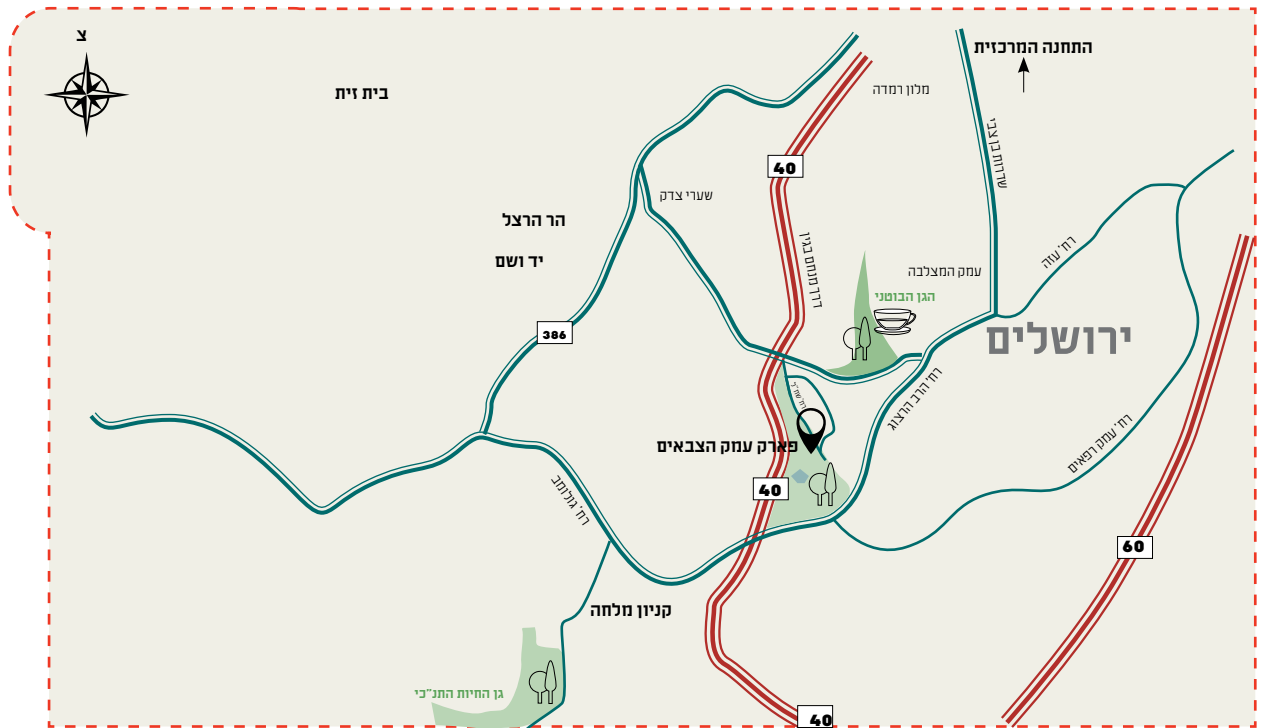

ריאה ירוקה בלב הבירה

המבצע להצלת עמק הצבאים התעורר – כמה אירוני – בעקבות הסערה שחוללה פרשת הולילנד. מאבק עיקש שחברו אליו תושבים משכונות מצוקה בבירה, אנשי ארגונים סביבתיים וארגוני שמירת הטבע הביא להקמת שמורת הטבע העירונית הגדולה בארץ

למרבה האירוניה פרויקט הולילנד הוא שהציל את עמק הצבאים מקלגסי הגדל"ן. בזכותו הבינו הירושלמים שרק מאבק ציבורי עיקש ונוקב יציל את החצר האחורית של ביתם. זה היה מאבק על שטח ציבורי שהוצג במעומעם כפרטי, על טבע עירוני שנמצא בסכנת הכחדה, על זכות תושבי השכונות לקצת ירוק בחלון, וכן, יש בסיפור הזה גם צבאים. צבייה אחת, לייתר דיוק.

כ שיושבים על כיסא חוף ים בשקט הנהדר שעל שפת האגם הגדול בעמק הצבאים בירושלים אפשר לשקוע לרגע בדמיונות על נוף גלילי ירוק וציוצי שרקרקים. אבל כל זה רק לרגע, מפני שצלליתו המבעיתה של מגדל הולילנד החולש על קו הרקיע מנופפת במציאות הכואבת שבה הון ושלטון ובריון עם קלון בוחרים יחד בקלחת.

**עמיר בֶּלְפֶּן: "ירדתי
אל העמק ושבתי
וחזרתי אליו יום
אחרי יום במשך
חודשים. גיליתי
חלקת אֵלוהים
קטנה: צבאים
בסוואנה, פלגי מים,
שלג בחורף כמו
בפינלנד"**

אפוא המדינה את העמק כולו למשך שלושים שנה לקיבוצים מעלה החמישה וקרית ענבים הסמוכים לעיר. הקיבוצניקים החרוצים נטעו בשטח עצי פרי ובהם שזיפים, תפוחים ושאר נשירי ארצנו. בלב המתחם נבנה בית אריזה גדול, ואף שם נבחר למפעל כולו – 'פרי הר' – שהפך באופן טבעי לשם העמק כולו.

בעמק פרי הר התגוררה אז להקת צבאים חביבה שמנתה כשלושים פריטים, והיא חיה השקט ובטח צבי תחת גפנו ותחת תאנתו ותפוחו. "עמדתי בתחנת האוטובוס בצומת פת ובהיתי משועמם בכביש", משחזר עמיר בֶּלְפֶּן, ראש תחום טבע עירוני בחברה להגנת הטבע, את היכרותו הראשונה עם המקום. "הסתובבתי במקרה לאחור ופתאום ראיתי עדר צבאים דוהר בעמק כמו באפריקה. הייתי המום. ירדתי אל העמק ושבתי וחזרתי אליו יום אחרי יום במשך חודשים. גיליתי חלקת אֵלוהים קטנה: צבאים בסוואנה, פלגי מים, שלג בחורף כמו בפינלנד. נשיונל ג'יאוגרפיק!".

חול כרישי הנדל"ן

אך שנות התשעים הביאו בכנפיהן בשורות קשות לעמק פרי הר. ב-1992 נחנכו מדרום לו אצטדיון טדי

סוואנה אפריקנית בירושלים

נחל קדרון וגיא בן הינום עשו קריירה מרשימה בהיסטוריה של ירושלים, אבל עם כל הכבוד, במערב העיר יש שני נחלים נפלאים לא פחות אך עלומים בהרבה – נחל רקפות ונחל רחביה. אל תגידו "לא ראינו", מפני שאם נסעתם אי פעם בדרך מנחם בגין, בשדרות בן צבי או בכביש בייט שעל יד בית החולים שערי צדק, הרי שעברתם בתוואי הנחלים האלה: נחל רקפות יורד מבית הכרם דרך בית וגן לבית צפאפא, ונחל רחביה יורד מגן סאקר דרך עמק המצלבה אל הגן הבוטני. השניים נפגשים לבסוף לקפה ולקרואסון במלחה, מעל נחל רפאים, ויוצרים על הדרך עמק יפה בין כרמים ושדות בן 240 דונם, שהוא המישור הגדול ביותר בירושלים־הרים־סביב־לה.

העמק המרשים ונחלי ירושלים המערבית מצאו חן בעיני רונלד סטורס, מושל ירושלים בימי המנדט הבריטי, והוא קבע תקנת עזר עירונית האוסרת בנייה בעמקים כדי שישמשו ריאות ירוקות ונתיבי מעבר לכבישים ראשיים. ואז באה מלחמת העצמאות וטרפה את הכל. המצור הקשה וזכר קציצות החוכזה העבשות שכנעו את הירושלמים כי לא כדאי להסתמך עוד על אספקת מזון מבחוץ וכי מוטב לנצל את המרחבים הפתוחים לשימוש חקלאי. ב-1952 החכירה

ארזתם לבד?

- ✓ משמעות השם צבי הוא 'פה', ולפיכך הביטוי 'ארץ הצבי', שמקורו בספר דניאל (י"א, מ"א), אינו מתייחס לחיה אלא לכך שיש לנו ארץ יפה. עם זאת, הצבי הארץ ישראלי הפך כבר מזמן לסמלה של ארץ הצבי, ובעבר הוא היה נפוץ מאוד מדין ועד אילת. לצערו של הצבי הוא כשר למאכל הן ליהודים והן למוסלמים, דבר שהביא לצמצומו וכמעט להכחדתו מאז המאה ה-19. פעולות שימור ושיקום מאומצות מחזירות לאחרונה את הצבי לנופה של הארץ, בעיקר ברמת הגולן, בגליל ובהרי ירושלים.
- ✓ בלב עמק הצבאים ניצב מתקן המים 'קידוח ירושלים 1', שהיה מפעל הקידוח הראשון בירושלים אחרי 1967. המתקן פעל עד שנות השמונים, אז הופסקה השאיבה בעקבות גילוי חומר כימי מסרטן במים. במהלך פיתוח הפארק הותקנה בו מערכת סינון וניקוי והקידוח חזר לפעול.
- ✓ מערכת היחסים של הישראלי המצוי עם פארק הצבאים מורכבת ומעניינת: איש עוד לא גנב את כיסאות חוף הים או את הפופים הפזורים בשטח, אך לא מעט מהם הושחתו על ידי ונדליסטים. המבקרים קוטפים מכל הבא ליד אך לא חוצים את סרט הסימון הצהוב המגדיר את תחום המחיה הפרטי של הצבאים. הכי נחמד זה לראות דייגים ניצבים עם חכה על שפת האגם. אין שם מה לדוג, אז מה?

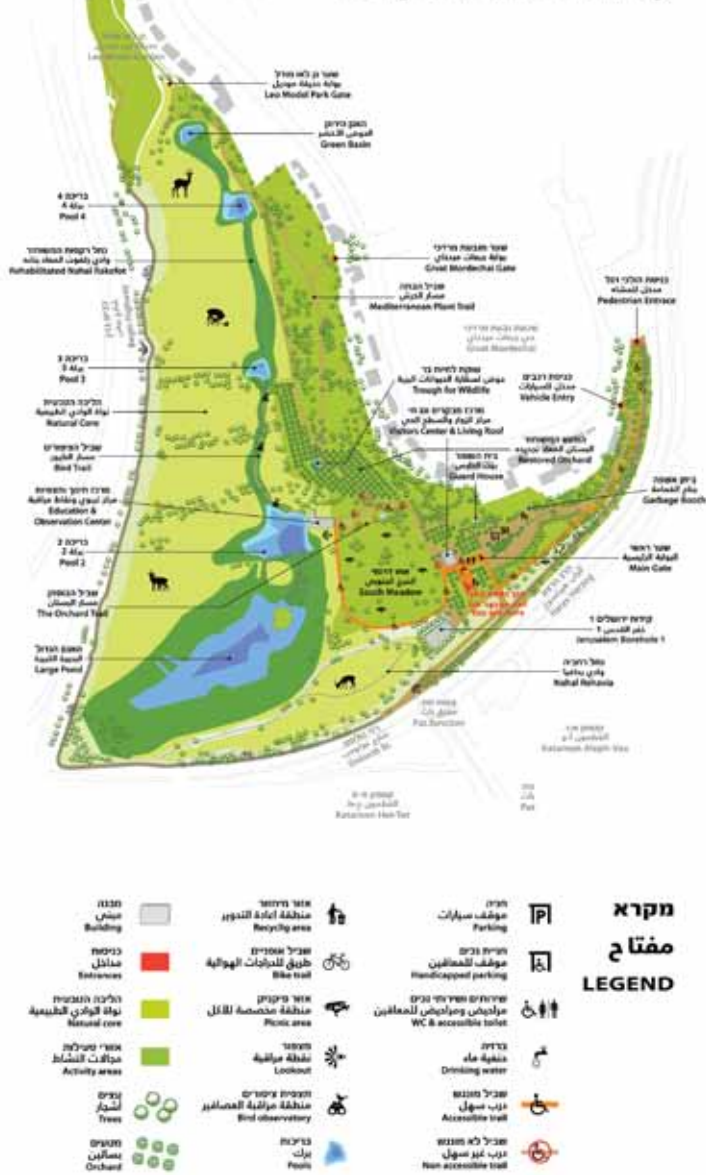
תומכי התכניות הנדל"ניות השיבו מלחמה שערה ושיסו את מיטב עורכי הדין בעותרים ואת מיטב כלבי הציד בעופרים

המחאה פרצה באופן כמעט ספונטני ונתמכה בהמשך על ידי ארגונים סביבתיים וחברתיים. צריך היה הרבה כוח, אומץ ואמונה בצדקת הדרך כדי לעמוד מול כלי המשחית וסוללת עורכי הדין שעמדו לימין הנדל"ניסטים, אך השכנים לא ויתרו על חלקת הטבע האחרונה שעוד נותרה להם באזור. הדרמה הגדולה התחוללה עם הפיכת השם הלא רשמי 'עמק פרי הר' לשם הרשמי עוד פחות – 'עמק הצבאים'. התושבים הקימו את 'ועד הפעולה למען עמק הצבאים' וארגנו נגד תכניות הבינוי הפגנות, כנסים, עצומות, עצירה פיזית של הטרקטורים ונסיעת עצים מחתרית באישון לילה. ירושלמים משכונות אחרות, שעד אז היו אדישים למאבק, התעוררו לקחת בו חלק עם כל נדבך שנבנה בפרויקט הולילנה. בזכותם הצליח הוועד להציף את העמק במאות מטיילים מדי שבת ולהגיש התנגדויות ועתירות נגד תכניות הבינוי. תומכי התכניות הנדל"ניות השיבו מלחמה שערה ושיסו את מיטב עורכי הדין בעותרים ואת מיטב כלבי הציד בעופרים. האחרונים טרפו לתיאבון את הצבאים המעטים שעוד נותרו בעמק, והבורחים מהם היו טרף לגלגלי המכוניות. ב-2002 ניצחו תומכי הצבאים את כרישי הנדל"ן, וועדת המשנה המחוזית לתכנון ולבנייה דחתה את התכנית של חברת פרי הר, אולם

והגן הטכנולוגי ושנה לאחר מכן נבנה קניון מלחה בפתחו הדרום מערבי. האזור כולו רושט במערכת כבישים גדולה ששיאה דרך מנחם בגין שנשללה ב-1998. הכביש, שנמתח מצפון לדרום, סגר את העמק וניתק אותו לגמרי מנחל רפאים. להקת הצבאים המבוהלת נכלאה בין הכבישים והבניינים ללא יכולת לצאת ולבוא. תנים וכלבים משוטטים החלו לזנב בעופרים, ומי שהצליח לברוח מהם מצא את מותו תחת גלגלי המכוניות בכבישי הענק. באותם ימים ממש החלה להבשיל ברכס רמת שרת שמעל העמק תכנית הולילנד הידועה לשמצה. ויראו הקיבוצניקים כי טוב ויתמהו – מה צורך יש עוד בחקלאות? לפיכך החליטה חברת פרי הר לעקור את כל עצי הפרי ולהמירם בתכנית בינוי גרנדיוזית שכללה 1,400 יחידות דיור ובנוסף לכך משרדים, מתחמי היי טק, מוסדות ציבור ואפילו מכללה אחת. מיותר לציין כי חווה החכירה של אדמות העמק על ידי חברת פרי הר פקע כבר ב-1982, וכי מדובר היה באדמות מדינה. את העובדה הזו לא גילו לשכנים, אנשים קשי יום משכונות פת, סן מרטין וקטמונים. אלה נדהמו לראות ב-1999 את הטרקטורים עולים על העצים ועל מבנה בית האריזה שבעמק לצורך עבודות תשתית, וזאת עוד לפני קבלת האישורים הנדרשים.

מפת העמק خريطة الوادي Map of the Valley

בעמק נותרה רק מדאם איקס – הצבייה האחרונה מהעדר ההיסטורי שזכתה לשמחה בשל הצורה המיוחדת של קרניה.

או אז נפנה ועד ההצלה ליצירת תכנית חלופית לעמק. חברת 'בִּמְקוּם', המתמחה בתכנון אלטרנטיבי לשטחי טבע, שלחה אל העמק בוטנאים, זואולוגים, מהנדסים ומומחים נוספים כדי לבדוק ארבע אלטרנטיבות שונות לשיקומו, החל מלא לגעת בכלל ועד דשא כמו בגן סאקה. תושבי השכונות נקראו להצביע על גורלו של העמק, ולמעלה מ-3,000 מהם בחרו בתכנית ביניים הכוללת טבע פראי לצד שבילים מוסדרים, שלטי הכוונה והחשוב ביותר – ים. טוב, לא ממש ים, אבל לפחות אגם – הלאו העמק יושב במקום מפגשם של שני נחלי ענק, ואם אפשר לשמח את הירושלמים עם קצת מים אז למה לא?

לראשונה בתולדות ארצנו גובשה תכנית אב מפורטת בשיתוף עם הציבור ובהתאם לרצונותיו ולצרכיו. ב-2008 התקבלה סוף סוף התכנית, ופרויקט הקמת הפארק בעמק הצבאים יצא לדרך. בתכנית שנבחרה שוחזרו כשלושים דונם של מטעי פרי לצורכי תירות, ובשטח נטעו תפוחים, אגסים, דובדבנים ונקטרינות. העמק כולו גודר מפני טורפים, וכמאתיים דונם גודרו בנפרד כמרחב מחיה לצבאים לצורך התרבות טבעית. מדאם איקס לא יכלה כמובן לעמוד לבדה במשימה הלאומית המדוברת, ולכן צורפו אליה שלושה חלוצים – זכר אחד ושתי נקבות. הזכר הובא מהגן הזואולוגי בתל אביב ולקח לו כמעט חודש להסתגל למקום החדש. "המסכן היה רגיל לתערובת

עופרה בת חודשיים וצבייה אחת בהיריון מתקדם. הצבאים מגודלים באהבה על ידי בני ובנות שירות חילונים הפועלים בפארק, דואגים לניקיונו ושומרים על הסדר הציבורי. בנוסף לאגם המרכזי המשתרע על כמעט שלוש

תל אביבית אֵילה ארומה", משחזר בֶּלֶן, "והוא נאלץ להתרגל אצלנו לחרולים ירושלמיים ולהתחיל לרוץ. תוך חודש הוא הפך מצפונבון חיזור לצבי שרירי וחסון שהותיר רושם בל ימחה על הנקבות". ההספק המזהיר של העדר עומד היום על שבעה פרטים ובהם

מודיעין שלום

מה יש לנו כאן? !

עמק הצבאים שמורת הטבע העירוני הגדולה בארץ הכוללת אגמים, שבילי טבע ובעתיד גם מרכז מבקרים ותחנת מחקר הכניסה לפארק דרך רחוב שח"ל, מול בית 13, ליד תחנת מכבי האש. החנייה חינם, הכניסה חינם ואין כניסה לכלבים
שעות פתיחה: 7:00-19:00, כולל שבת
תיאום הדרכה: 052-3869488
אתר: www.zvaiim.jerusalem.muni.il
רוב שבילי הפארק מונגשים לריצה, לאופניים ואפילו לכיסאות גלגלים. ניתן לשכור משקפת וחוברת הדרכה בכניסה

מה לאכול

קפית

הגן הבוטני
כשר, חלבי
053-9438618

קפה אלה

הרצוג 96
כשר, חלבי
02-5794414

בלאק בר בורגר

קניון מלחה
כשר, בשרי
02-6500507

עוד באזור

הגן הבוטני

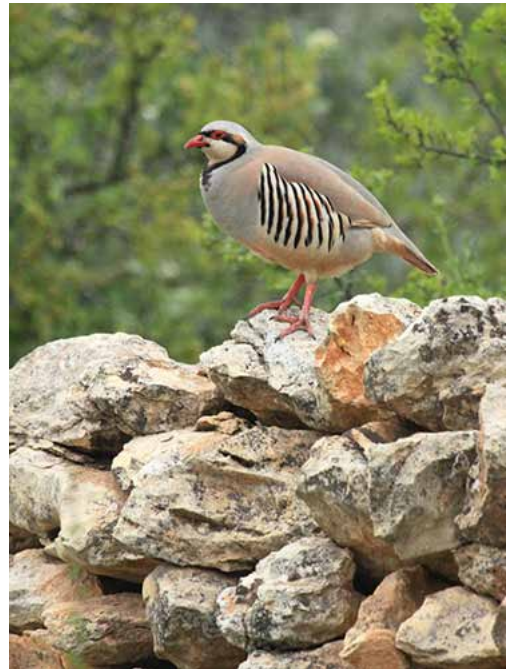
גבעת רם
יהודה בורלא 1, 02-6794012
פתוח א"ה' 9:00-19:00, שישי 9:00-17:00
כניסה בתשלום, 02-6750111

גן החיות התנ"כי

אהרון שולוב 1
פתוח א"ה' 9:00-19:00, שישי 9:00-16:30
כניסה בתשלום, 02-6750111

עמק המצלבה

שדרות חיים הזז
כניסה חופשית

דונם הוסדרו בעמק עוד ארבעה אגמים קטנים יותר המתמלאים אף הם בשיטה של מי נגר עילי מקיים, כלומר שימוש מרבי במים מקומיים באמצעות שימורם ואף שאיבתם מחדש. הפארק מרושת במצלמות ופזורים בו כיסאות נוח ופופים נפלאים לרביצה בשטח. בלב הפארק, על משטח הבטון ששימש את בית האריזה של פרי ה, עתידים לקום מרכז מבקרים ותחנת מידע ומחקר על הצבי הארצישראלי. "את פרות המאבק שלנו קטפנו במרץ 2015, מסכם בלפן, עם סיום שלב א' של תכנית הפארק ופתיחת שערי עמק הצבאים לקהל. כמעט עשרת אלפים איש פקדו את עמק הצבאים בחול המועד פסח האחרון. הצבי הארץ ישראלי ניצח את הטרקטור". ■